

Здаецца, — піша „Przepl. Wil.“, — што думка гэтага інжынэра выкарыстана ў другой галіне. Яна не датычыць палескіх балот, але мае наўвеце *супольную „мэліярацыю“ беларускае люднасці“*.

З гэтым вывадам польскае часопісі зусім мусім згадзіцца!

Важны крок

У часе гаспадаравання на Беларускіх землях пана Юрыя Асмалоўскага, быўшага ў 1919—20 гг. генэральным камісарам Усходніх зямель, можна было наглядаць цікаўнае зьявішча. Пань-абшарнікі, вярнуўшыся зь „бежанства“ ў свае двары, прымушаны былі шукаць грошы на адбудову сваіх гаспадарак і, разумеючы, што разгаспадарыцца на вялікім абшары — вельмі трудна, пачалі часткова *прадаваць зямлю сялянам*. Сяляне ж, якія пераважна аставаліся на месцы ў працягу ўсяе вайны (калі іх не сагнала расейская ўлада ў часе адступленьня) і мелі йшчэ прыхаваныя „царскія“ рублі ды нямецкія „осты“¹, вельмі ахвотна йшлі на куплю зямлі, цана на якую была тады нізкая.

Але гэта якраз і выклікала трывогу сярод галоўных „стаўпоў“ абшарніцтва — з тым жа п. Асмалоўскім на чале. У зусім здаровым, нармальным эканамічным зьявішчы, якое і абшарнікам аблягчала гаспадарчую адбудову на меншым абшары, і сялянскі дабрабыт магло вельмі падняць, яны дагледзілі *пагрозу для абшарніцкага „стану посяданя“*², пагрозу для тае пануючае ролі, якую абшарнікі — дзякуючы сваей зямельнай маемасьці — ігралі датуль у нашым краі. І пан Асмалоўскі надумаў „ратаваць“ *абшарнікаў ад зьмяншэньня іх маёнткаў*: ён, карыстаючыся дадзенай яму польскім урадам уладай, *забараніў рабіць усякія акты куплі-прадажы на зямлю*. Гэтак сялянскія „царскія“ і „осты“ асталіся ў сялянскіх скрынях і прыждалі таго мамэнтну, калі вартасць іх сталася роўнай вартасці паперы, на якой былі надрукованы, а панская зямля і надалей асталася ў панскіх руках.

Але гэны „ратунак“ абшарніцтва *выйшаў не на дабро, а на згубу абшарніцтву ды і на вялікую шкоду дзяржаве*. Двары, каб захаваць жыцьцё іх уласнікаў на даваенным высокім роўні і адбудаваць разбураную гаспадарку, мусілі патрэбныя на гэта грошы *пазычаць*, лезьці ў даўгі. Галоўным жа іх крыдытарам быў *дзяржаўны скарб*. Але хутка аказалася, што раскошна жыць і адбудоўваць гаспадарку за пазычаныя грошы — немагчыма: трэба было выбіраць ці адно, ці другое. Якое дзіва, што большасць „змянаў“ выбіралала... лягчэйшае і прыемнейшае? А вынік быў той, што — у сувязі з распачаўшымся эканамічным крызісам — дворныя гаспадаркі ня толькі не маглі выплачываць даўгоў, але й на нармальныя падаткі ў іх не хапала. Наадварот: сяляне, хоць усе іх старыя зьберажэньні змарнаваліся, усё ж неяк і без пазыкаў давалі сабе рады і аказаліся найлепшымі, найакуратнейшымі платнікамі ўсялякіх дзяржаўных і самаўрадавых падаткаў, сума якіх з году ў год расла. І калі б ня гэтая забарона выкупу ў паноў лішняе для іх зямлі, дык хто ведае, ці наша вёска — навет пры крызісе — дайшла б да такога галіты, якую бачым сягонья.

Як бы там ні было, фатальныя і для вёскі, і для двароў, і для дзяржавы вынікі зямельнага дэкрэту пана Асмалоўскага выявіліся ўжо гэтак ярка, што аб шкоднасьці яго ня можа быць ніякае спрэчкі. Відаць, зразумелі гэта і ўрадавыя чыньнікі: як падала агенцтва „Іскра“, у выніку нарадаў зьезду прэзесаў акруговых земскіх урадаў³, адбытага ў міністэрстве земляробства і зямельных рэформ 3 і 4 кастрычніка с. г., *уряд мае выдаць загад, каб пры прадажы і парцэляваньні зямлі ня толькі не рабіліся ніякія перашкоды, але, наадварот, каб даваліся ўсякія палёгкі*. Гэтым шляхам урад маніцца *ажывіць гаспадарчае жыцьцё ў краі*.

Можна толькі пашкадаваць, што гэты *разумны і неабходны* крок ураду спазьніўся на... дванаццаць гадоў! Справа ў тым, што пры цяперашнім эканамічным палажэньні вёскі *маг-*

чымасьць куплі зямлі, пакупная сіла сялянства — страшэнна малая. На гэта могуць сабе пазволіць хіба адны толькі „амэрыканцы“, якія не пасьпелі праесці сваіх даляраў. Аб шырокай парцэляцыйнай акцыі нельга і думаць. Хіба што ўрад, сказаўшы „а“, скажа і „б“: адкрые сялянству (а не абшарнікам!) шырокі доўгатэрміновы крэдыт на куплю зямлі, як рабіў некалі расейскі зямельны банк⁴. Ведама, цяпер гэта рэч нялёгка. Але бяз гэтага нічога ня зробіш!

З-пад „апекі“ абшарнікаў

Палітыка паноў абшарнікаў у Польшчы — даволі спрытная. Гэтая выміраючая, збанкрутаваўшая і маральна, і эканамічна кляса знайшла спосаб прадоўжыць сваю агонію і хоць на нейкі час адкласьці немінучую сьмерць. Дзеля гэтага была распачата вельмі энэргічная акцыя ў тым кірунку, каб пад крыльце абшарніцкіх арганізацыяў прыгарнуць вялізарныя ў Польшчы сялянскія масы, як „рольнікаў“¹, і гэтак ад імя ўсяго „ральніцтва“ выступаць перад дзяржаваю з усё новымі і новымі дамаганьнямі ўсялякіх льгот і крэдытаў, львіная доля якіх гэтак ішла б паном-абшарнікам. Так паразітная расьліна прычапляецца да здоровага, сільнага дрэва і жывіцца сокамі яго, сама нічога ня робячы.

Мамэнтам абшарніцкага трыюмфу была згода так званых „кулэк ральнічых“² аб’яднацца ў супольнай „ральнічай“ цэнтралі з абшарніцкімі арганізацыямі. Пасьля гэтага абшарнікі высока паднялі галаву і з пэўнасьцю сябе пачалі выступаць перад усімі як прадстаўнікі і сялянскіх масаў — такіх жа „браці ральнікуў“, толькі дробных.

Ці скарысталі нешта на гэтым тыя „дробныя рольнікі“? Адказ на гэтае пытаньне — вельмі сумны для сялянства. Затое абшарнікі шмат выкарысталі сваё палажэньне. Выкарысталі так, што ажно дзяржаўная ўлада аказалася змушанай неяк бараніць „дробных ральнікуў“ ад іхніх „апекуноў“. Прагавітасьць абшарнікаў на дзяржаўныя крэдыты выявілася ў гэткай непрызваітай³ форме, што дзяржаўная ўлада ўрэшце сказала ім „годзе!“

З блага ўкрыванай злосьцяй орган віленскіх абшарнікаў „Слова“ ў нумары з 30 верасня друкуе пад загалоўкам „Яшчэ адна бюракратычная выдумка“ гэткае паведамленьне:

„У недалёкай будучыні мае паўстаць у Вільні разьдзельчы ўрад⁴ дзеля крэдытных спраў для дробнае зямельнае ўласнасьці (да 50 га); задачай яго было б урэгуляваньне падзелу крэдытаў, прызначаных для дробных рольнікаў“.

Нэрвовасьць абшарніцкае газэты — зусім зразумелая. Выдзяленьне ў асобным урадзе справы падзелу дзяржаўных крэдытаў для дробных гаспадароў пазбаўляе абшарнікаў — пры здабываньні крэдытаў для вялікае ўласнасьці — магчымасьці падшывацца пад фірму „ўсяго ральніцтва“, якое з гэных крэдытаў мала што й нюхае. Ужо самы факт сьцьвярджэньня польскім урадам неабходнасьці выдзяленьня дробнае ўласнасьці (перадусім — сялянскае) ёсьць актам абвіненьня проці буйных абшарнікаў. І з гэтага пункту гледжаньня стварэньне новага разьдзельчага ўраду (хоць тых урадаў наагул запраўды зашмат!) у гэтым выпадку трэба лічыць зьявішчам дадатным.

Было б вельмі пажадана, каб урэшце скончыўся „флірт“ кіруючых чыньнікаў з банкрутамі абшарнікамі: лішне ўжо дорага абходзіцца ён дзяржаўнаму скарбу Польшчы.